

1.

0-16

Medicine, Divination, Magic

Go na le dingaka tša banna le tša basadi. Bongaka ke thuto ya ngaka, ye ruta ngwana wa yona go epa dihlaire, le go bea metse, go foka diphoofolo le mašemo, go bea mašemo le go tshwara bana le ba bagolo ka thebele ye kgolo. Ba tshwara dihlogo tša batho, go ba thibeletša malwetšing a go diwa ka diatla, a baloi. Dingaka tša Basotho ga ba rutwe sekolong, ba rutana e le bona. Ge motho a nyaka go ba ngaka o ya go ngaka e nngwe yo a tšereng bongaka ba gagwe mo go bo papage. Bongaka bo swana le bohwa, ge ngwana a sa bo hlokomele e ka se be ngaka, ka gore a ka se tsebe go hlakantšha dihlaire le go tseba dihlaire tša malwetši a magolo. Dingaka tša Sesotho di tseba go bolayela diješo ka maleng. Diješo tša baloi ba bantšho di dirwa ka mehlolo ye ba e tsebago baloi, boloi bo bolokwa ka pitseng ya epelwa fase, boloi ka moka bo dirwa ka tšhila ya basadi, ya kgwedí, ya go boya tsela, diphala le kobo ya ngwana (mohlana). Ke bona boloi bjo bogolo-golo, ga go sa na bjo bongwe. Ba fetša batho ka dilo tše, ba a ba ješa tšona di hlakanane le dihlaire tša baloi.

2.

Mabjalweng ke gona mo ba nwešang batho, ba ba tšhelela dilo. Ge ba rata go bolaya motho ba mo tšhelela bjalwa ka phafana, ba mmiletša ka ntlong, ba mo thōta. Ga a setše a nwele o tla re bjalwa bo bo a mpelaetša, ka teng ha ka ha ho sepele ka tshwanelo. Bjalwa bola bo namile bo tla mo ngwangwaripa ka teng. Na bjalwa bo ba ngwangwaripa? Go na le eng ka bjalweng? Bjalwa bona le selo ka gare. A ree bofefe, gona le monna o ba reng ke mokete, a ke a o go hlahloba ka marapo. Ge ba fihla motseng wa ngaka, ba a lotšha, ba re diatla ba ga mokete, re re dimpja di se re lome, le fihlile le humane mehau, le tla lapa le re fihlile. Sidiuwe mokekolo, ke tšona ngwanaka, ke re re boletše mokgalabje, o re re tlišitše motho šo o ya lwala, re re a ke a mo lebalebe ka marapo. A se ~~xiu~~ tšeuwe mokglabje, ga ba re tsebe ya kgaufsi e ya itlwela, ba re re kgopela go lebalebiwa. ka marapo. Aowa, ke tšona, mme di nyaka go hlapišwa diatla ka

s203

- kgogo, ga di we fase fela, di ka tla tša ngala tša se bolele selo. Kgogo e gona ya mokoko ye tšhweu kwa gae. Tlišang dihlakô ka moraba re nke re ba lebalebe. Di tšhele moya, ba ra
3. molwetšî, huu moya! Di gae! Gae! di wele mpherefere, badimo ba eme ka dinao, tšhweni e lebile bohlabela, tlou e lebile bosobela. Di re motho o kgolelwa ke wabo. Ke selomi sa se pipimpi. Motho o kgotše, o jele nhlwa-di-makhura. Di tšee gape o re ke a lwala. Molwetšî: a re ke a lwala, e re ke fole, molwetšî a re ke folê. Di gae. Tša re gae. Di wele makgolela, motho o kgolela ke wabo. Ngaka: Na mosadi yo a lalang a go kotametše mo hlogong o ya mmona, so. Di tšee e re huu; mosadi wa letswala ka phate a ntlogele. Molwetšî: mosadi a letswala ka phate a ntlogele. Ngaka: Mo lekilwe ke mosadi wa letswala ka phate, o bina kwena, se, o nna ka thoko ya bohlabatšatšî bja ntlo ya gago. Ga o mo lemoge na? Molwetšî: Aowa, ke a mo lemoga, mosadi wa go bina kwena wa mohlologadi. Tšatšî le lengwe a se o bone madi mo lapeng na? Ke a bone. Bohloko! bohloko! ke gona mo go tšwelang bolwetšî; o gatile madi, o bile o go nwešitše dilo ka bjalwa bola. Ga go bjalo na? Eng go bjalo. Ka teng ga go ngangaripe na? Go a ngangaripa.
4. Sidiuwe ge dihlako tša haho. A ka no ra bakone ba mo lebelela. A se tšeuwe mokekolo, ga re re ba ka nama ba re diela mešokana, fa gongwe hlogo hlogo ye ya ga mokete e ka nama ya tsoga, auwa re tle re leke, fela thušo ke ya Modimo. Mokete-kete, na ga u tšee tšhekhu ela wa ba nyakela hlare sa go lebaleba ka teng, o epe sefapadia re tle re se kgabelele re mo fe, ka morago re mo nyakele sa go go fa ka teng. Ka morago re tla mo diela dipowana, ra mo foka; gore madi a a gage a tle a phatlalale. Thušo ke ya Modimo. Sa pele re sešo re tsene ka go alafeng re nyaka maphutholla-thebele. Maphutholla thebele ke nku. Nku e nhlwa e gona kwa gae ya mosela wa semenola. Le e tliše ka bošego ke gona mo re tla kgona re thoma go phokola motho yo. Go nyakega puđi ya phatša e swana, gore re tle re lebelêlê mo bolwetšî bja motho yo bo lego gona. Le nyake e swana e se nago mmala. Ge

s203

- e bonwe go tšhelwa sehlare ka lehlapelong a mabotse, gwa tšhelwa more wa lerole wa mpholo, e swarwa ka molala ya nwešwa metse auwe. Ge e ye nwa, e ntše e e nwa e felelwa ke maatla. Ka morago
5. ya ba ya re tsapa ya e hwa, le hore mmeš ya se die, ya jo tshekgola mahlo fela, ya nama e bile lehu. Pudi e gobelwa ka pitseng ka moka ha yona, ya se gopelwē. Dinamana tša ka teng tša go swana le sebete le ngati le mohodu di ngathwa ka bonnyenyane tša apewa ka pitsana tša hlakantšheletšwa le mešoka ya diša le marole, gore di tle di tsebe go tematemiša ka teng. Ka morago ba dia dipowana. Dipowana ke mafsika a mantši-ntši a bešwa ka mollo wa bo mmatswitswane, a ba a šala a re hibi! hibi! A bešeletšwa letšatši ka moka. Ka morago ba tšea pitša ya letsopa ba tšhela metse a botšididi, a se ke a tlala, ya e ba lšteka. Ba nyaka mokgopha wa kgomo wa go šugiwa, ba re tsena molwetši. Molwetši a tsena, ba re kwatama, ba mo khurumetša, ba bea pitša ya metse a leteka la pitša fa pele. Ba tšea lefsika ka le tee, ka le tee, ba lokela ka pitseng, muši wa re kuakue, ba re e khurumetše, a ikhurumetša. Muši wa re khurukhuru,
6. ba lokela le lengwe, ba re ikhurumetše, ba tšhela sehlare sa gore le ge a ka thanthanyetšwa ke metse a se ke a swa. Ga a lesa muši o tšwa ba gatela mokgopha ka mo le ka mo, banna ba o nna ka mašago, a tšwe sethitho se sentši e be e re ke ge a tšo hlapa kwa nokeng. Fa gongwe ge muši o fiša e le o mogolo, a be a bolawe ke seiteyabanyane. Gona ka fa. Ba o gatile a re kgane ke a fsa, ke a fsa, ba re o tšhaba dihlare sekete-kete sa gage. Ge a ka tšhogane a hwile le motho ba ka se mmotše ba tla nore o be a lwala; o hwile. Ge a šetše a tsene dipowaneng o ka ona metse a le a dipowana go boya ka letheka. Ka morago o nwešwa dihlare a tla a kgona go fišwa ka teng, goba a hlatšišwa. Ge go bonetše selo se se bego se mmolaya a ba e be le kwena goba polometse, ba re nkere o bone morwa mokete motho wa gago o fodile. Mo tliše gape re tle re mo fihlele bolwetši. Ge ba mo fihlele bolwetši le gona ba mo dira ka dipowana. Motho ge a
7. rutwa bongaka o ntšha kgomo a bo reka go ngaka e nngwe ka yona.

s203

O nošwa sehlare sa gore a tsebe dihlako. O betlelwa dihlako. Dihlakō ke marapo a diphoofole. Ke marapo a diphoofole tše di lego gona mo nageng ka moka. Rapo la tšhweni, la nkwe, la kwena, la phuti, la kolobe, la noko, la tlou, la nare le la kgabo. Le a mangwe a betlwa bōtse, ke se kwala, a ba a a ritela. O rutwa go a reta. O bontšhwa le badimo gona mo dihlakong. Rapo la tšhweni le tla šupa ba ba binang tšhweni. Rapo la nkwe le šupa ba ba binang nkwe, ke Batlokwa. Ba ba binang tšhweni ke Mahananwa. Ba ba binang kwena ke Bakgatla le Basotho ba bangwe. Ba ba binang phuti ke ba Makgabeng. Ba ba binang phiri ke ba ga Dikgale. Ba ba binang hlanhlagane ke bōna ba bina phiri, ke Bakone ka moka. Dikolobe ke ba ga Mmamabolo Seolwana. Dinoko ke ba Makgabeng. Ba ba binang Tlou ke Madebele a ga Mokopane, a Galaka, a ga Mashashane le a Sepanapudi. Ba ba binang nare ke Matebele le ona. Ba ba binang kgabo ke Basotho ba Makgabeng.

8. Motho ge a loile yo mongwe o tsebja ka se a se binago. A se marapo fela a a ntšhang molo, go na le se sengwe se ba mo ntšhang ka sona. Ba se bitša gore ke mankgonyane. Mankgonyane o dirilwe ka dipatlana, o ya hunagana a itaolele e le ona o šupe. Le ona mankgonyane ba laola ka ona. Ba re re botše mankgonyane, motho yo a lwalang o kae, o tla re tao wa mo šupa, ba re motho yo a mo loilego o nna kae, a wa re tao wa mo šupa, mo gongwe ba re mankgonyane re bontšhe mo motho yo a dulago? O tla re taō wa go šupa. Dihlare di opja nageng. Tše dingwe ba di tšea dinokeng, mehlaba ya noka, mehlaba ya lewatle, metse a lewatle, maphilo a metse a lewatle, a a ipupileng mafsika. Mahloko a dinoga, megokolodi, dipaapaa, meroto ya ditšhweni, meroto ya dipšela, marapo a diphiri le hlogo tša tšona. Diripana tša matlalo a diphoofole. Diphško di dirwa ka marapjana a diphoofole. Mekonoto ya ntšhu ke sepheko le yona.

9. Dingaka tša Basotho di tsebega ka go apara dikuwane tša diphoofole, le go lekeletša matlalo a dikhwethiane, le diphško mo molaleng. Ba sepela ka sa ka e tletše dithšbele fšela,

dithebele ke ona mabotlelo a Sesotho. Ke marole a dihlare tša go šilwa. Tše dingwe ke tše ntšho, tše dingwe ke tše khwibidu. Tše dingwe ke medi e hlomphegang ya go koba ditladi le medumo e methata. Dingwe ke bo bjêrê. Dingaka di dira lekgotla fela ge ba biditšwe ke kgoši, ba laola pula; ge e se gona. Mongaka mongwe o adigaša a re pula e tla tšwela Borwa, a re e tla be e se tša ka, ga di sa bolele nnete k nka di fiša. Ngaka x tša basadi le tšona di gona. Ba rutwa ke Bopapa-bona. Ba bangwe dingaka ke tša go hwa Malôpô. Dia binelwa. Motho ge a hwile malôpô, o ya hwa gosenene, a robale lebaka le le telele. Ka morago a tsoge. A re ke tšo bonana le Badimo. Ga a sa hwile, moropa o ya lela o ya seleka, koša ke ye tonatona, go epelelwa mongaka yo a sa hwileng, go ba sa opele a ka nama a ela ruri; a hwa, a se sa boya.

10. Dihlare dišilwa ke ngaka. Ke yena a di hlakantšhang. A di beakanya. Ge motho a sa lefe ngaka, e mo iša kgorong, a no lefa. Seema sa Sesotho se re ngaka ga e sêkê. Ga a ka šêka, a no photlokodišwa ke motho, o mo dira tše kgolo, a mo šakanya. Ka fao batho ba tšhaba go ba le molato le ngaka, ka gore ngaka ke moloi. Ha a tseba ho lšôlšôla, le go lšôya o ya go tseba. Motho ge a robegile o hlabelwa ka sehlare se se bitšwago Maroke. Ke gore sehlare se se a rokantšha marapo. Se a hlabelwa a bofya ka dipatlana le ka malodi. Kgale go be go se na dilo tše dintšhi tša go roba batho matsogo; ge e se motho ge a be a nametše lekaba. O be a dirwa ka maroke. Dihlare di a alafa e le medi, di a apewa, ge di gobogile go iwa ngakeng, ya ba fa tše dingwe; ba apha. Go epya diša le dihwere. Ge motho a jele borokgotlhôlô, o nwešwa borokgotlhôlô bo fufuditšwe, a hlatšišwa bola. Sehlare se sengwe le se sengwe se na le bolwetši bja sona.
11. Maina a dihlare a bitšwang, ba re ke maekgethê, maekgethe ke dihlare tša go bešwa, tša jewa e le mešidi. Mohlatšiša ke sa go hlatšiša ge motho a jele dilo. Sefapabadi a se bolaela dilešo ka teng tša tšwa di hwile. Sefapakx ba dia se hlatšiša motho ge a jele dilo, sa kgabelelwa ka lehlapelong motho a hlôma

- molomo e nwa, a ba a šala a tswintswinyetša (go nwa ka moka), mme a ka se se otlš, o tla be a šetše a feroha dibete, a hlatša. Lerole la sefapabadia le alafa dintho, e bile ke sehlare sa mahlo. Se thoha motho ge a hlabilwe ke madi. Tsebe-dintlha ke sehlare sa go alafa dišo, ge motho ba mo tšhetše o tla eta a iphetha mmele, a kitima, a tšhaba ka gore se a baba, se swana le mmabane. Mašigomabe ke sehlare sa go alafa madi, se ya epya, sa thuthufatšwa, sa nwewa. Modī wa mokgoba ke sehlare sa madi, se a epya, sa nwewa. Mōkgōphō go o kebetilwe o tšwa mafsi, mafsi a ona ke sehlare se segolo sa go tšhološa. Ga a nwewe, a bopelwa lebupi ba lebšlelešš, gwa apiwa bogobe bjo bouyane gwa lokwa dikgolwana tšeuwe. Mala a namile a huduega ke moka ke go tšhologa. Mmaale ke sehlare sa meno ge a bolaya, se a sohlwa se le tala. Mo leino le bolayago. Bolwetši bja
12. mala, bja madi a go sepela, bja dilokwa, bja go gatišwa ke a batho le ba seješo. Mala ga a sa khutše a sepela, a sa eme. A šoka go sa tšwe selo. A fiša, a ngwangwaripa, go tshwa mare a sa feleng, go potla motho a sa fetše, go se thakgalelwe ke dijo ka maleng. Ke tšhupo ya seješo. Madi a go ema go tee le ge m motho a ka enwa dihlatšhana e se bang tša nga ka ruri, a ka se hute. Di lokwa di tsentšhwa ka diatla, motho o no phaphathana mongwe, a nama a mo lokile dilo, le go dumediša gona le kotse, go dumedišana ka seatla, motho a ka no tsenya mongwe dilo. Motho a ka nore a re ke a sepela, a gata madi, a namile a tsenš maeleng, ke mphela ke bolwetši. Malwetši a mabjalo a tlišwa ke baloyi. Baloyi ke batho ba bošego ba lala ba pošoka ba lefela, batho ge ba robetše, ba fenoša batho ba ba robadiše ka dihlare. Gare ga mošegogare moropana wa baloi o ya lla o re tidi! tidi! tidi! Hlogo e be e re šwaa, go yo hlakana x nabo. Baloi ba bantši-ntši ba nna ditebe-tebeng tša metse, metseng ye megolo. Nageng tša baloi banna ba ba rile tšha, go šale basadi e be bona ba šalang ba phephetha, ba nyakile dinyatsi.
13. Ntlo e tšhabišwa legadima ka go bea dipatlana tša meretlwa mo godimo, ba di tloditše ka sehlare sa go thibela legadima.

Ba tšhaba tladi-mothwana. Tladi-mothwana ke ya motho. Ke legadima la go dirwa ke motho. O itaka ka dilo tšabo a šala e le yo mothōmō, a tsena ka m mokgopheng, le ka sesesedi a ya sebakeng. Ge le re gadi, o ipata nalō, a tshwere selepe, a go tštš yo a mo hloileng ngana e, fa go ngwe a tete ba lapa ka moka ba šale ba hwile mabeleabelea, ba bangwe ba idibetše, ba ba othimodiša ka dinyēthi. Le motho o hlabelwa ngana tše ka sōna gore tladi-mothwana e gakanoge a mmone. Motse o bewa ka dikokwane tša dithatana, tša kokotelwa sefekong, le tikologong ya motse. Mphifa a ka se tsene. (Mphifa - moloi) (mabeleabelea - makakana-kakana). Sepheko se aparwa molaleng, ke lešapyana la go betlwa botse, se fongwa ka sehlare, se phemela motho ditsietsi. Ngwana o swarwa hlogo ke ngaka, a ba a fiwa sepheko. A rwešwa le serwalo sa mahlogonolo. Se se rwešwang ngwetši ge e goroga; ba re o re tlele le tše botse mma, ba tswinya. Ge ngwanenyana

14. a gana lesogana ba mo leša sehlare sa gore a mo rate. Ba mo fa Sa-Molatšelo, sehlare sa gore a nne a mo šale nthago, go ngwe le gongwe mo a yago. Ba mo šilo fatše, ba mmolae pelo ya; gore a mo rate. Lešaka la dikgomo le ya bewa, ke motse wa dikgomo, ba epela dikokwanš le ona, gore batho ba go seleka ba se ke ba di tshwara dithele, ba di bolaya matswele. Dinamane tša ehwa. Ge le sa ka la bewa di ka se tswale di tla folotša; le ge di ka tswala di ka se iketle, di tla šišitlega, ka gobane ba lala ba di nametše bošego baloi. Tshemo le yona ke motse e ya bewa ka gobane go na le batho ba ba reng ba tšea mabele a batho ka dinao, ba tloditše dihlarere ka fase ga maoto. Mo ba tlileng mabele a tla nama a ya fase a kokobēla, a rikhišāla, a se golē, a hwibila. Mong m wa tšhemo a boya le tlala a se bune selo.

ENDS. S. 203.